

КУЛТУРНЕ ПАРАЛЕЛЕ

Свакодневна култура
у постсоцијалистичком периоду

Всекидневната култура
в постсоцијалистическия период

ISBN 978-86-7587-047-0

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

Collection of Papers, Volume 25

Cultural parallels

Everyday Culture in the Post-Socialist Period

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editor:
Zorica Divac

Editorial board:

Gojko Subotić, Radost Ivanova, Milica Bakić-Hayden, Marina Martinova,
Natalija Puškareva, Elena Uzeneva, Eleftherios Alexakis, Peter Slavkovsky,
Sofija Miloradović, Bojan Žikić, Jelena Čvorović,
Mladena Prelić, Ljiljana Gavrilović

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Dimitrije Stefanović and associate member of the SASA Vojislav Stanovčić, at meeting of the Department of Social Sciences SASA, September 2008.

BELGRADE 2008

ISBN 978-86-7587-047-0

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

Зборник 25

Културне паралеле

Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду

Културни паралели

Всекидневната култура в постсоциалистическия период

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник:

Зорица Дивац

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Радост Иванова, Милица Бакић-Хејден, Марина Мартинова,
Наталија Пушкарева, Елена Узенева, Елефтериос Алексакис, Петер Славковски,
Софија Милорадовић, Бојан Жикић, Јелена Чворовић, Младена Прелић,
Љиљана Гавриловић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној септембра 2008. године на основу реферата академика Димитрија
Стефановића и дописног члана САНУ Војислава Становчића

БЕОГРАД 2008

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@sanu.ac.rs
www.etno-institut.rs

Рецензенти:
академик Димитрије Стефановић
дописни члан САНУ Војислав Становчић
др Биљана Сикимић

Лектори:
Софија Милорадовић
Биљана Сикимић

Превод:
Јелена Чворовић
Биљана Сикимић
Петко Христов

Коректори:
Марија Ђокић
Биљана Миленковић Вуковић

Техничка припрема:
Љиљана Гавриловић

Корице:
Ивица Стевић

Фотографије на корицама:
Немања Будисављевић
Документација ЕИ САНУ и
Штампани медији

Штампа:
Академска издања
Београд

Тираж:
500 примерака

Радови сарадника ЕИ САНУ у овом Зборнику су са пројеката: 147020, 147021 и 147023, које у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије

Штампање публикације финансирано је из средстава Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије

Садржај
Съдържание
Summary

<i>Мирослава Малешеввић, Насилје идентитета</i>	11
<i>Мирослава Малешевич, Насилие на идентичността</i>	32
<i>Miroslava Malešević, The Violence of Identity</i>	33
<i>Љиљана Гавриловић, Супермен у Србији или камење и идентитет</i>	35
<i>Лиљана Гаврилович, Супермен в Сърбия или камъни и идентичност</i>	48
<i>Ljiljana Gavrilović, Superman in Serbia or Stones and Identity</i>	49
<i>Иванка Петрова, Надежди и реалност в процеса на присъединяване към Европейския съюз. Примерът на българските дребни предприемачи</i>	51
<i>Иванка Петрова, Наде и реалност у процесу приступања Бугарске у Европску заједницу. Пример бугарских малих предузетника</i>	65
<i>Ivanka Petrova, Hopes and Reality in the EU Accession Process. The Example of the Bulgarian Petty Entrepreneurs</i>	66
<i>Срђан Радовић, Окцидентализам у Србији. Поједине карактеристике културне концептуализације у периоду транзиције</i>	69
<i>Срджан Радович, Оксидентализмът (западничеството) в Сърбия. Отделни характеристики на културната концептуализация в периода на преход</i>	81
<i>Srđan Radović, Occidentalism in Serbia. Certain Characteristics of Cultural Conceptualization in Transitional Period</i>	82
<i>Иван Ђорђевић, Утеривање патриотизма. Антрополошка анализа конструисања култа кошаркашке репрезентације Србије у спорској штампи</i>	85
<i>Иван Ђордџевич, „Вкарването“ на патриотизъм. Антрополошки анализ на конструирането на „култа“ към националният баскетболен отбор на Сърбия в спортната преса</i>	95
<i>Ivan Đorđević, Imposing Patriotism. Anthropological Analysis of Constructing the “Cult” of Basketball Team of Serbia in the Sport Press</i>	96
<i>Ана Лулева, Мъжественостите на прехода. Криза или преоткриване на патриархата</i>	97

<i>Ана Лулева</i> , Мушкост транзиције. Криза или поновно откривање патријархата	111
<i>Anna Louleva</i> , Masculinities in the Time of Transformation. Crisis or Re-Invention of the Patriarchy	111
<i>Мирослава Лукић-Крстановић</i> , Музички спектакл у излогу политике и производња опчињености	115
<i>Мирослава Лукич-Крстанович</i> , Музикалният спектакъл между политическата витрина и формирането на обсеся	127
<i>Miroslava Lukić-Krstanović</i> , Musical Spectacle in the Show Window of Politics and the Products of Fascination	128
<i>Маријана Митровић</i> , Агенти спектакла. Политике тела у турбо-фолку	129
<i>Марияна Митрович</i> , Агентите на спектакъла. Политика на тялото в турбо-фолка	144
<i>Marijana Mitrović</i> , Agents of Spectacle. Body Politics in Turbo-folk	145
<i>Александра Павићевић</i> , „Света смрт“ Слободана Милошевића. Антрополошки есеј	147
<i>Александра Павичевич</i> , „Святата смърт“ на Слободан Милошевич. Антрополошко есе	156
<i>Aleksandra Pavićević</i> , “Sacred Death” of Slobodan Milošević. Anthropological Essay	157
<i>Марта Стојић</i> , Од фабрике бицикала до социјалног центра. Фабрика „РОГ“, Љубљана – експеримент друштвених односа	159
<i>Марта Стоич</i> , От фабриката за велосипеди до социалния център. Фабрика “РОГ”, Любляна – експеримент за обществени отношения	174
<i>Marta Stojić</i> , From the Bicycle Factory to the Social Center. Factory “ROG”, Ljubljana – the Experiment on Social Relations	175
<i>Зорица Дивац</i> , Породични живот и „европско“ радно време	177
<i>Зорица Дивац</i> , Семейен живот и “европейско” работно време	187
<i>Zorica Divac</i> , Family Life and “European“ Working Hours	188
<i>Станка Янева</i> , Кодове на идентичност в една смесена сватба	191
<i>Станка Янева</i> , Идентитетски кодови у мешовитом венчању	203
<i>Stanka Yaneva</i> , Identity Codes in a Mixed Marriage	204
<i>Галин Георгиев</i> , Песената традиция като форма на културна памет и идентичност. По материали от българската общност в Украйна	205

<i>Галин Георгиев</i> , Традиција песме као форма културног сећања и идентитета. На грађи бугарске заједнице у Украјини	221
<i>Galın Georgiev</i> , The Singing Tradition as a Form of Cultural Memory and Identity. On Materials from the Bulgarian Community in the Ukraine	221
<i>Ивица Тодоровић</i> , Проблематика реконструкције јединствене системске основе културних феномена – осврт на истраживања и аналитичке могућности	225
<i>Ивица Тодорович</i> , Проблематиката за реконструкцијата на общата системна основа на културните феномени. Кратък преглед на изследвајата и на възможностите за анализ	241
<i>Ivica Todorović</i> , The Problem of Reconstruction of Uniform System Basis of Cultural Phenomena. Summarized Turn to the Researches and Analytical Possibilities	242
<i>Весна Трифуновић</i> , Технике хумора и теорија о социјалним типовима. Теоријско методолошки оквир за анализу вицева као хумористичког фолклорног материјала	243
<i>Весна Трифунович</i> , Техниките на хумора и теоријата за социјалните типове. Теоретично-методологична рамка за анализ на вицозете като хумористичен фолклорен материал	258
<i>Vesna Trifunović</i> , Humor Techniques and Theory of Social Types. Theoretical and Methodological Framework for Joke Analysis as Humoristic Folklore Material	259

Марта Стојић
Етнографски институт САНУ
Београд

Од фабрике бицикала до социјалног центра Фабрика „РОГ“, Љубљана – експеримент друштвених односа*

У центру Љубљане, у Словенији, налази се комплекс некадашње фабрике бицикала „Рог“, који је од почетка деведестих доживљавао судбину сличних објеката широм земаља у транзицији: из њега су изнете машине и друга опрема, и остављен је на милост и немилост бескућницима, наркоманима, лоповима који су вадили бакар из инсталација и продавали га на црном тржишту, али и градским властима које више од десет година нису успевале да се договоре о његовој судбини. Предлагано је да се ту сазида комплекс факултета уметности и архитектуре, да се направи гаража, тржни центар, паркинг итд. У марту 2006. године група активиста (укупно двадесетак лица) самоиницијативно је продрла у напуштenu зграду и кренула са њеним уређивањем. У наредних годину и по дана, већи део комплекса је саниран и уређен. Раздељен је на мултифункционалне целине где се одржавају плесне, ликовне и драмске радионице, филмски и позоришни фестивали, изложбе, предавања, састанци избрисаних, активиста, Афричког центра, добротворне забаве, вечери различитих националних кухиња, концерти и тд. После више несупешних састанака са градском управом, у јуну 2007. г. добијена је дозвола за такав вид коришћења простора у наредних годину дана.

Становништво које живи у том насељу често пише петиције против неформалне мреже привремених корисника *Рога*, са образложењем да се ту окупљају наркомани, криминалци, црнци, противдржавни елементи...

Рог није јединствен случај, центри овог типа постоје одавно широм Европе. У неким земљама је њихов статус регулисан законом. „Заузимањем“ *Рога* у Словенији је покренута јавна расправа о појави нових потреба у друштву и социјалним центрима као местима њиховог задовољавања.

* Текст је резултат рада на пројекту бр. 147020: *Србија између традиционализма и модернизације – етнолошка и антрополошка проучавања културних процеса*, који у целини финансира МНТР РС.

У центру Љубљане, у Словенији, налази се комплекс некадашње фабрике бицикала „Рог“, који је од почетка деведестих доживљавао судбину сличних објеката широм земаља у транзицији: из њега су изнете машине и друга опрема и препуштен је бескућницима, наркоманима, лоповима који су вадили бакар из инсталација и продавали га на црном тржишту, али и градским властима које више од десет година нису успевале да се договоре о његовој судбини. Предлагано је да се ту сазида комплекс факултета уметности и архитектуре, да се направи гаража, тржни центар, паркинг итд. Овде ћу дати кратак историјат фабрике: из ње је најпре, 1991. године, премештен део производних погона на другу локацију у Љубљани. Већ следеће године покренут је поступак измене просторног плана (део који се односи на индустријске објекте), према коме би зграда у којој је вршена производња била заштићена законом. Године 1994. у потпуности је престала производња бицикала на тој локацији и отпочео је поступак денационализације. Годину дана касније, Градска општина Љубљана организовала је Међународни колоквијум Еврокултуре – Рехабилитација урбаног подручја, где је фабрика „Рог“ била пример на коме се овај пројекат заснивао. Учесници радионица су тада предложили да се стара фабрика заштити законом и намени извођењу јавних програма (атељеи, балетска школа, занатске радионице, библиотека...). Градски савет Градске општине Љубљана прихватио је 1998. године услове уређења простора, према којима је одлучено да се стара зграда фабрике заштити, а цели простор намени извођењу јавних програма. Током 2000. године тамо се одвијају „Vdor 21“, четврти међународни фестивал младих независних аутора (у мају) као и бијенале индустријског дизајна (у октобру). Међутим, већ следеће године је тај простор купила LB-Нуро корпорација, чиме је завршен поступак денационализације. Предлаже се ревитализација тог простора у центру града. Године 2002. Градска општина је од корпорације LB-Нуро купила фабрику на лизинг. Након тога замиру предлози о ревитализацији и о фабрици се практично не говори све до 2006. године.¹ У марту 2006. године група активиста² је самоиницијативно продрла у напуштену зграду и кренула са њеним уређивањем. У наредних годину и по дана већи део комплекса је саниран и уређен. Раздељен је на мултифункционалне целине у којима се одржавају плесне, ликовне и драмске радионице, филмски и позоришни фестивали, изложбе, предавања, састанци *избрисаних*, активиста, Афричког центра,³ добротворне забаве, вечери различитих националних кухиња, концерти итд. Дозвола за такав вид

Кључне речи:

социјални центар,
продукција,
друштвени односи

¹ Погледати <http://tovarna.org/node/73>

² Двадесетак лица различитог образовног профила (професори, студенти, уметници).

³ Погледати <http://www.prostovoljstvo.org/organization.php?id=249>

коришћења простора није добијена ни после више састанака са градском управом.⁴

Становништво које живи у том насељу често пише петиције против неформалне мреже привремених корисника „Рога“, са образложењем да се ту окупљају наркомани, криминалци, црнци, противдржавни елементи... Може се поставити питање зашто се у словеначком друштву – које као европско и демократско претендује да превазиђе поделе на основу идеологије, активности или физичког изгледа, почев од боје коже па све до стилова облачења – они који се у потпуности не повинују важећим друштвеним нормама (а да при том не крше законе, или их крше, а на основу легитимитета који њиховим поступцима пружају нашироко пропагирани демократски принципи) доживљавају као извесна претња „нормалном начину живота“ и као такви постају санкционисани. Да ли у свему лежи парадокс демократије као политичког система (што се може посматрати на више начина: где већина одлучује о правима мањине, иако се то ограничава државним законима, или где већина, на основу пропаганде пласиране од стране мањине, додељује тој мањини власт), начина на који је организована Европска Унија (која унутар себе брише границе, а гради зидове према спољашњем свету, у складу са својим интересима, или додељује сва права онима који су – било рођењем било успешним савлађивањем бирократије – успели да стекну статус држављана, уз истовремено номинално пропагирање једнакости свих људи у погледу основних права, без обзира на место рођења, верску или етничку припадност, образовање и тако даље), или пак мање геополитички лоциран проблем Другости? Пошто се формирање сваког система заснива на искључивању „хаотичних“ елемената (видети Šterk, 1998), према више или мање произвољним критеријумима,⁵ а који су, из тог разлога, предуслов његовог постојања, може се закључити да је постојање Других нужно за постојање Нас, односно, на овом примеру, за постојање и (само)дефинисање „нормалних“ и „лојалних“ грађана неопходни су „ненормални“ и „нелојални“. Из ове теоретске перспективе немогуће је дати образложење зашто се неке категорије перципирају као потенцијално опасне, осим као последица социокултурне, а надасве политичке манипулације и индоктринације, према којој су „вансистемски“⁶ елементи обележени као претња постојећем систему, односно – одржавању замишљене равнотеже између исто тако замишљених „ентитета“.

---

⁴ За потпуније информације погледати интернет страну „Рога“: <http://www.tovarna.org>

⁵ Више или мање произвољни, јер су неки представљени као природни, а да су у суштини производ конвенције (на пример, фонетски системи језика, маркери групних или индивидуалних идентитета, сви други облици класификација и категоризација).

⁶ Тешко је говорити о вансистемским елементима ако су нужни за успостављање самог система, па макар као његов алтер его. Са друге стране, нужно су вансистемски, да би таква класификација уопште била перципирана.

Проучавање социјалних центара важно је из више разлога. Најпре, они представљају феномен са условно дугом традицијом. Условно, јер се не може говорити о потпуном континуитету између првих, насталих у клими социјалних покрета из шездесетих година, и ових садашњих, а без узимања у обзир свих промена које су у међувремену настале. Са друге стране, они су феномен који се географски преноси са успостављањем демократског политичког система на тлу Европе, док се истовремено повезују са нативистичким покретима широм света, нарочито латиноамеричким. Даље, имају форму која није фиксирана, дефинисана, већ је мрежна, склона сталном прекрајању и надовезивању.⁷ Затим, истовремено представљају и реакцију на демократско уређење и његов екстремни пример, и поред тога што су првенствено левичарски. Уже гледано, одражавају стање конкретног друштва у коме се јављају, његову толерантност и истовремену скептичност. У зависности од основних активности којима се посвећују (уметност, активизам и тако даље), наглашавају и тако чине видљивим проблеме који у друштву постоје. Услед политичких промена, највероватније, можемо очекивати њихову скору појаву у Србији.

У „Рогу“ сам била свакодневно присутна од његовог „отварања“ крајем марта 2006. до почетка новембра исте године. Током овог периода пратила сам обликовање социјалног центра и активности које су у њему извођене. У 2007. години, у три наврата посећивала сам „Рог“ (у фебруару, мају и августу). Већина информација је добијена директном опсервацијом и разговорима са активистима.

„Рог“ није јединствен случај; центри овог типа постоје одавно широм Европе. У неким земљама је њихов статус регулисан законом. ’Заузимањем’ „Рога“ је у Словенији покренута јавна расправа о појави нових друштвених потреба и о социјалним центрима као местима њиховог задовољавања. Управо у овоме се огледа значај оснивања социјалних центара уопште: давање видљивости онима који су иначе маргинализовани – мигрантима, избрисанима, обесправљенима уопште.

Први социјални центри у Европи настали су након неуспеха протеста из касних шездесетих година XX века и тадашње кризе левих партија и оснивања ванпарламентарних формација: у Швајцарској – шездесетих година, у Италији – седамдесетих (основали су их потомци оних који су били затварани као чланови црвених бригада), у Немачкој их је било пуно током седамдесетих и осамдесетих, у Швајцарској – од седамдесетих, а од средине осамдесетих замиру. Међутим, од 1990. године долази до њихове поновне реafirмације,⁸ док врхунац достижу почетком XXI века, паралелно са експанзијом неоконзервативне деснице (на пример, у Данској – као одговор на

⁷ Најлакше ју је схватити кроз метафору о Фројдовом човеку – као систему који стално прима нове импулсе и успева да остане ентитет, или о Марксовом друштву које се стално мења, а остаје у стању равнотеже.

⁸ На пример, социјални центар у Пули, Хрватска, настаје 1991. године.

„чишћење Данске од ислама и алтернативне културе“). Тренутно се могу издвојити три тенденције деловања социјалних центара: (1) покушај интегрисања различитих реалности (миграната, неафирмисаних уметника, различитих ванпарламентарних формација) у градски живот; (2) затварање у заједнице утопистичког типа и (3) покушај повезивања са ширим друштвом кроз сарадњу са градским властима (пример „Рога“).⁹

Шире гледано, може се рећи да социјални центри настају у демократским друштвима када колизије између пропагираних и реализованих социополитичких принципа достижу висок интензитет: крајем 60-их, након неуспеха социјалних и политичких промена у Европи, које су се базирале на повећању основних права грађана и политици која би више била окренута правима ширег становништва, а не елите, као и услед повећања незапослености.¹⁰ Међутим, почетком XXI века, њихову ревитализацију у већ етаблираним демократијама, као и настанак у новим демократијама, поспешује парадоксални однос власти и друштва у целини према неким категоријама становништва. Те категорије становништва крећу се од потпуно обесправљених, као што су словеначки *избрисани*, преко оних којима се не признају права која важе за држављане (различити мигранти, од илегалних до оних са дозволом сталног боравка), до друштвене маргинализације (која нема ни званичну ни номиналну подршку у социополитичком систему на власти, али *de facto* постоји) неких популација (наркомани, проститутке, жене, хомосексуалци, незапослени, хендикепирани, жртве мобинга, припадници других раса, мањинских етничких и верских група). Социјални центри не могу настати у тоталитарним системима, тј. у онима у којима је и номинално право на различитост укинута, већ само у онима у којима је дозвољена јавна и оштра критика социополитичког система на власти. Ту се њихово постојање толерише, и то на начин према коме се јавно не ради на њиховом затварању, али се кроз неиздавање или отежано издавање дозвола за обављање активности држе у (системски) подређеном положају. Међутим, управо због такве илегалне али легитимне (са становишта демократских принципа) нише, социјални центри привлаче различите друштвене реалности: мора се

---

⁹ За потпуније информације о неким социјалним центрима погледати <http://www.leoncavallo.org/>, <http://www.emmaz.org.uk>, http://www.tmcrew.org/csa/csa_en.htm, http://aia.mohost.org_spaces.htm/

¹⁰ Протести који су захватили Европу током 60-их година XX века имали су више узрока, а као заједнички за све земље могу се навести следећи: противљење рату у Вијетнаму и рату уопште (хипи покрет у САД, који је имао присталице и у Европи), убиство Ернеста Че Геваре у Боливији (његова идеја светске револуције на социјалистичким основама), ширење маоистичке идеологије (културна револуција у Кини), бујање капитализма, обесправљивање радника, велике друштвене неједнакости. Они су имали изразиту социјалну и социјалистичку ноту. Негде је дошло и до стварања урбане гериле („Црвене бригаде“ у Италији, или њихова фракција у Немачкој – *Baader-Meinhof*). Уследиле су јаке репресивне мере и тај друштвени покрет је угушен. Међутим, особе које се са тим нису мириле оснивају социјалне центре у којима настављају да се развијају идеје пропагирание на протестима.

нагласити да основни постулат социјалних центара није категоризација њихових чланова (у логичком смислу, тј. окупљање неких дефинисаних или дефинисању подложних категорија људи) него отвореност и *мрежење*, надовезивање различитих реалности кроз указивање на сличност њиховог односа према социополитичком систему на власти и кроз утврђивање и елаборацију могућности чињења заједничких корака који би могли да утичу на тај однос. На тај начин се указује на парадоксе система на власти и кроз сопствено деловање даје се пример да је могуће функционисати и без политика искључивања, тј. „демонизирања“, и, у тежем облику, „паријанизације“ Других. Такође, кроз лични контакт припадника различитих реалности и њихову конкретну међусобну сарадњу показује се да је могуће формирати систем који води рачуна о свима, али у зависности од тога колико су појединци или групе вољни да у њега улажу и од њега узму. За разлику од социополитичких система у појединим државама, који јесу елективни али и обавезујући, функционисање социјалних центара је добровољно и волатилно – док постоји интерес, постоји и сарадња. Међутим, тешко је говорити о интересима свих који учествују у раду социјалних центара. Као и разлози за приступање (непостојање институционализованих структура којима се појединци или групе могу обратити за промену свог положаја, клима нетолерисања Другости у ширем друштву, отуђеност, досада и слично), и интереси су разнолики. Према речима неких од корисника Социјалног центра „Рог“, осим конкретне продукције, велику улогу игра и међусобни однос свих корисника: допуштање да се буде различит, уз поштовање различитости других. Неки то називају и „психотерапијом од свакодневног живота у свету у коме се инсистира на материјалној користи.“¹¹ У социјалним центрима се велика важност придаје дружењу, размени идеја, међусобној помоћи.

Социјалне центре је због њихове разноликости, како у погледу активности које се врше у њима, тако и с обзиром на различите периоде и земље у којима су се појављивали, врло тешко дефинисати и класификовати. Једна од њихових основних карактеристика је да не представљају неку логички и фактички ограничену категорију, већ да имају форму отворене мреже. Пошто се то доста разликује од етаблираних категорија популација, организација, друштвених и политичких „ентитета“, најпре ћу их упоредити са институцијама са којима су по нечему слични и истаћи разлике међу њима:

Омладински центри СФРЈ vs социјални центри

Иако су на први поглед слични по активностима које се у њима обављају (уметничке секције, презентације филмова, дебате, предавања, забава), основна разлика је у оснивачу: док су омладински центри настајали под покровитељством државе, оснивачи социјалних центара углавном нису никакве владине нити невладине организације (што не значи да владине и невладине организације не подупиру социјалне центре, или да у њима не

---

¹¹ Према речима Б. Р., од октобра 2006. године.

обављају некакве активности),¹² већ су то појединци који су се удружили зарад неких циљева (врло је тешко говорити о заједничким циљевима свих социјалних центара, иако је присутна тенденција њиховог „мрежења“, тј. повезивања и дељења искустава социјалних центара из различитих држава, о чему ће бити речи касније).

Невладине организације vs социјални центри

Невладине организације, као и социјални центри, истражују неке сегменте социјалног система у датом друштву, трудећи се најпре да укажу на евентуалне недостатке и затим их исправе. Међутим, док невладине организације имају званичног финансијера и утврђену хијерархију запослених, као и законом регулисана права и обавезе, особе активне у социјалним центрима финансирају саме себе добровољним прилозима и сви доприноси су самоиницијативни и добровољни. Такође, док се невладине организације већином баве једним сегментом друштвеног система (на пример, Роми, жене, медији), самим тим искључујући све друге, социјални центри су отворени за све проблеме (на пример, и за Роме, и за жене, и за медије) и труде се да повежу искуства различитих социјалних категорија.

Уметнички центри vs социјални центри

И у уметничким и у социјалним центрима нагласак је на производњи и протоку идеја у циљу развоја. Међутим, док су уметнички центри специјализовани и често окренути профиту кроз стицање струковних веза и искустава, социјални центри су непрофитни. Такође, у социјалним центрима нагласак није на уметности, већ се она посматра само као један од начина производње и пласмана идеја.

Хуманитарне организације vs социјални центри

И хуманитарне организације и социјални центри залажу се за побољшање статуса маргинализованих или обесправљених скупина. Међутим, социјални центри нису хуманитарни у смислу да обезбеђују само „прву помоћ“ угроженима и да се сарадња затим прекида, већ се труде да их оспособе за активно учествовање у друштвеном систему, у коме се налазе кроз едукацију о правима и начинима њиховог остваривања. Наравно, за најугроженије се обезбеђује и материјална помоћ, али се пре свега инсистира на буђењу иницијативе код угрожених да помогну себи самима.

Сквотови vs социјални центри

Иако је и у сквотовима и социјалним центрима могућ дужи боравак који укључује спремање хране и ноћење, у социјалним центрима је то

---

¹² Неки социјални центри су под покровитељством политичких партија, као напр. под покровитељством Батасуне у Баскији, али то није правило.

резервисано за најугроженије (на пример, за илегалне мигранте), односно, није примарно. Иначе, сквотови и социјални центри изгледају веома слично по својој опремљености (одбачени намештај, компјутери, бела техника и сл.).

Укратко, социјални центри не настају под покровитељством државе, немају званичног финансијера нити унутрашњу хијерархију, добровољни су, непрофитни, баве се маргинализованим групама, уметношћу, и имају хумани али не и хуманитарни карактер.

Друштвена организација социјалних центара

Социјални центри делују по принципу мреже: не постоји стално нити евидентирано чланство, већ им приступају и из њих одступају појединци или групе у зависности од акција које се у датом тренутку одвијају. Не постоји званично вођство нити хијерархија, свако има право предлагања акција и одлучивања о томе да ли ће и како у њима учествовати. За потребе неке акције оснивају се привремене групе (радна тела) које преузимају одређени задатак. По његовом обављању, групе се распуштају. Координација активности група (уколико је потребна) одвија се на скупштинама. Скупштине могу бити заједничке за цели социјални центар, или у оквиру мањих формација, при чему кворум не игра никакву улогу – инсистира се на самоиницијативности. У Додатку на крају рада дат је пример једне акције социјалног центра „Рог“.

Мрежење социјалних центара

Социјални центри из различитих земаља (односно социополитичких реалности) комуницирају међусобно и размењују искуства и идеје. Некада један социјални центар организује предавања и радионице у којима презентује своје активности и на њих позива представнике других социјалних центара. Социјални центар – домаћин најчешће обезбеди средства за пут, храну и смештај гостију. Из једног центра шаљу се представници у други – на обуку из одређене области или као инструктори. Тренутно је сарадња најинтензивнија између социјалних центара у Европској Унији, а доминантно је питање миграција. Неке земље, попут Шпаније, Италије и Француске, имају дугу традицију бављења проблемом илегалних миграната, те оне шаљу стручњаке (правнике, политикологе, или активисте са великим искуством) у земље у којима је та традиција краћа (нове чланице ЕУ). Питање миграција је доминантно услед развоја и пооштравања европске миграционе политике, према којој се поспешује проток људи у оквиру Уније, док се – са друге стране – подижу чврсте спољашње границе. Осим ове „европске“ мреже, постоји и глобална мрежа, чији је један од примера – сарадња Мексика и Шпаније и ширење принципа *La Otra Campana*-е из Чијапаса и Оаксаке у Шпанију. Словеначки „Рог“ има јаке везе са центрима у Патагонији. Таква едукативна размена чланова зове се *мрежење*. Такође, за веће акције (најчешће протесте, али и велике демонстрације попут Maunday-a) организује се долазак представника из најближих социјалних центара у окружењу (на пример, у Словенију долазе италијански и аустријски активисти).

Ко учествује у раду социјалних центара: пример „Роџ“

Као што је на почетку рада напоменуто, „Роџ“ је „отворила“ група од двадесетак лица различитог образовног профила. Већину су чинили активисти са вишегодишњим стажом. Од тога је било неколико предавача на факултетима у Љубљани, а остало су били студенти постдипломских и основних студија. Мањи део су чинили студенти (архитектуре) који се претходно нису бавили активизмом, а било је и неколико уметника. Активисти су од раније били у интензивном контакту, тј. сарађивали су са Афричким центром, *избрисанима* и заговорницима права истополно опредељених. Имали су већ разгранату мрежу информисања (интернет стране, писана гласила, могућност организовања предавања и округлих столова на факултетима, а такође су њихове активности биле годинама уназад стално праћене од стране појединих словеначких медија).¹³ Отварање социјалног центра у „Роџу“ био је један од пројеката активиста. Намера им је била да добију стално место окупљања, у које би били добродошли сви који желе да се добровољно и без новчане накнаде баве социјалним проблемима. Такође, и студенти архитектуре имали су своју интернет страну преко које су обавестили други круг људи. Једнако је било и са уметницима. Написана је изјава која је прослеђена медијима и Градској општини.¹⁴ У њој су образложени разлози „отварања“ „Роџа“, а био је представљен и оквирни план деловања. Укратко, потписници изјаве су сматрали да Градска општина нема адекватно решење за „Роџ“, а пошто је – према просторном плану – он намењен јавној употреби, до утврђивања конкретног програма од стране градских власти биће коришћен као социјални центар. Пошто се вест проширила, у првим акцијама чишћења било је већ педесетак људи, а тај број се убрзо попео на неколико стотина. Активисти су у томе видели место окупљања, размене идеја и конкретне помоћи, уметници – место на коме би могли да стварају без плаћања закупа, вежбају и слично. Неки су долазили због забаве, неки да би тамо преноћили или јели, неким је био потребан простор за рад. Из овога се види да не постоји нека униформна популација која борави у „Роџу“. То је у складу са основним принципима представљеним на скупштини „Роџа“ средином априла 2006. године: отвореност за све, привременост, добровољност, самоиницијативност, непрофитност. Таква шаролика структура задржана је до данас. Интересантно је да, иако све делује хаотично, социјални центар „Роџ“ има завидну продукцију у многим својим сегментима: интернет радио, интернет ТВ, фестивали, изложбе, концерти, редовна предавања, представе, канцеларија за пружање правне помоћи мигрантима и тако даље.¹⁵ Управо то показује да је могуће кроз неинституционалне канале бити успешан у остваривању производње по институционализованим критеријумима.

¹³ Нарочито Radio Študent, часопис Mladina, Radio Marš, који имају бројну и верну публику.

¹⁴ Погледати <http://tovarna.org/izjava>

¹⁵ Погледати <http://tovarna.org/program>

Социјални центри и нативистички покрети: пример EZLN

Социјални центри су по принципима свог деловања слични неким нативистичким покретима. Овде ће бити укратко описан EZLN (*Zapatista Army of National Liberation*), који са својом *Другачијом борбом* (*La Otra Campana*) представља неку врсту прећутног „узора“ за деловање „Рога“. ¹⁶ То је револуционарна група из најсиромашнијих региона Мексика, коју је основао Емилиано Запата и која је од 1994. године објавила рат Мексику борећи се против неолиберализма. Добила је велику подршку код ширег становништва ових региона. Заступа политику промена и управљања одоздо, од оних који немају власт ка онима који је поседују. Припадници EZLN су и деца и старци, при чему свако има право гласа на састанцима на којима се одлучује о деловању. Као и код социјалних центара, у питању је мрежа а не организација, финансира се добровољним прилозима и самосталном производњом, не подупире је држава, бави се у Мексику маргинализованом групом и има првенствено хумани а не хуманитарни карактер. *La Otra Campana* је план деловања запатиста, а заснива се на сусретима са заинтересованима из других региона Мексика и њиховој едукацији, што би водило ширењу покрета ван поменутих региона и као мрежа обухватило шире становништво. Дакле, иако је ово револуционарни покрет, у суштини је мирољубив, у смислу да користи легитимна средства борбе против власти, а не оружје.

Питање је како и зашто постоји сличност у моделима деловања између данашњих социјалних центара у Европи и неких револуционарних покрета у свету. У контексту постфордистичког света, запажамо да феномени рада, покрета и миграција преузимају нова значења. Постфордизам радикално трансформише тржиште рада и радне процесе – од материјалности до нематеријалности, од метрополе која извози до метрополе која увози, од тешке индустрије до информационе технологије, од радничког пролетаријата до радничког когнитаријата (Jencks, 1996; Klein, 2001), мреже замењују групе, транснационални хибриди – релативно фиксирани социополитичке субструктуре. ¹⁷ У том светлу се социјални центри могу посматрати као део глобалних кретања, јер су политичке и културне трансформације током протеклих година прошириле избор политичких могућности на нивоу света и појачале међународне токове мобилизацијских ресурса, али и дискурзивне оквире. На тај начин је увећан потенцијал социјалних покрета који се тичу глобално легитимизираних питања, као што су, у првом реду, људска права (Tsutsui, 2006). Притисак на структуре власти на локалном нивоу остварује се управо кроз интернационализацију проблема (Keck and Sikkink, 1998), тј. кроз

---

¹⁶ Погледати следеће интернет стране: <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/>, <http://zapatista.info/>, <http://chiapas.indymedia.org>, <http://www.estesur.com/ezln.jsp>, <http://www.zapatistas.org/>, <http://www.ezln.org.mx>

¹⁷ То не значи да се не формирају и нове групе, засноване на укључивању, односно искључивању, само су критеријуми за то промењени.

међународне институције које се баве људским правима (Социјални центар „Рог” „притиска“ словеначке структуре власти на Међународном суду за људска права у Стразбуру и у Европском парламенту у Бриселу по питању *избрисаних*), или, мање формално, кроз медије (организовањем конференција за штампу, објављивањем публикација и сл.). Управо речник мотива који активисти користе – људска права (било шире гледано, у оквиру социјалних покрета, или уже гледано, у оквиру социјалних центара), као и начин супротстављања властима (мирољубиви протести, дебате, легална средства) омогућава легитимизацију њиховог деловања, а самим тим смањује избор потенцијалних репресивних мера од стране оних који имају власт. „У оквиру деликатне игре између глобалних норми и локалних култура, растући речници социјалне правде на глобалном нивоу омогућавају активистима да обликују и преобликују своје разлоге да би што ефективније придобили пажњу јавности и њихову подршку, како локално тако и глобално, и на тај начин увећавају потенцијал социјалних покрета у данашњем свету“ (Tsutsui, 2006: 336).

Социјални центри су, дакле, један од начина извођења социјалних покрета. Осим што представљају место окупљања активиста, они су и предуслов њихове видљивости, али и заштите: као и црне капе са рупама на очима које носе представници EZLN на јавним митинзима,¹⁸ оснивањем социјалних центара у конкретним просторима, уз истовремено непостојање званичног нити формалног чланства активистичких мрежа, активисти постају видни у смислу да се зна где су, али и заштићени јер се не зна ко су. Осим позивањем на људска права, деловање социјалних покрета легитимизује се у широј јавности и самим простором – заузимањем запуштених општинских или државних простора (а не оних који су у приватном власништву), што се социјалних центара тиче, односно покушајима поправљања статуса маргинализованих популација у сиромашним регионима, што се нативистичких покрета тиче. Укратко, самоиницијативно и самоорганизовано мењање постојећих функција простора (запуштене фабрике, касарне, или целог региона), у циљу његове поспешене продуктивности, даје легимитет покретима, истовремено упућујући на недостатке у организацији управљања од стране структура на власти и дајући предлоге за његову другачију употребу.

Могло би се поставити питање до које је границе могуће повлачити паралеле између социјалних покрета у различитим деловима света (социополитичким системима), тј. социјалним центрима, који не обухватају номинално одређену популацију, и, рецимо, нативистичких покрета, који заступају права једне боље дефинисане групе. Концепт хибридности задржава есенцијалистичке ноције у смислу мешавине, једињења неких елемената, кохабитације, мозаика, прикривајући унапред дефинисана раздвојена значање

---

¹⁸ „Тек када смо покрили своја лица, власти су почеле да нас примећују“, изјава је једног припадника EZLNа из 2005. године.

упућивањем на нову творевину, а не на њене елементе,¹⁹ што је управо оно чему се тежи у социјалним покретима: тражење онога што је заједничко наизглед разнородним групацијама и представљање тога као псеудоентитета, тј. отворене мреже, те као такве склоне сталним прекрајањима. Тако нативистички покрети номинално окупљају популације с обзиром на неке конкретизоване критеријуме (локална, етничка, образовна или социјална припадност), а који, међутим, нису услов придруживања и давања, односно примања подршке, и управо кроз идеју о повезаности људи и простора еродирају националне државе као територијално интегрисане (Muehlebach, 2001). Са своје стране, социјални центри повезују различите реалности (уметнике, интелектуалце, маргинализоване групе и појединце) у оквиру једног простора, на који немају право у истом смилу (аутохтоности и сл.) као и нативистички покрети, али своје деловање легитимизују истицањем његове напуштености од стране структура на власти. Као и код нативистичких покрета, то се остварује „мобилизацијом стида“ (Muehlebach, 2001). И једни и други указују на важност самоорганизовања и самоиницијативе, на аутономност одлучивања, и тиме критикују ауторитарност државе. Истовремено, они су „маргинално поље политичког искуства“, односно динамичко поље неодређеног формирања значења, са потенцијалним револуционим импликацијама (Wilmer, 1993:33).²⁰

Социјални центри представљају вид аутоинаугурације у структуре моћи у датом друштву. Често нелегални,²¹ они су инструмент политичког супротстављања властима и као такви врше функцију изазивања нереди у конкретном социополитичком уређењу (ако неред схватимо као предуслов реда, тј. *ману* система, Šterk, 1998). Упућују на његове недостатке и својим примером покушавају да укажу на могућности постојања другачијег друштва.

У широј јавности, одзиви на њихово постојање су различити: од подржавања до оштрог противљења, што је разумљиво с обзиром на то да представљају политичку опцију, и то несистемску, која кроз локално деловање редефинише глобално и критикује постојеће стање ствари. У релативно затворенијим срединама (као што је то случај са Словенијом, где становништво које живи у непосредној близини „Рога“ најчешће зове полицију онда када је у „Рогу“ више од двоје-троје црнаца или Рома; са друге стране, ни у једном систему не постоји општа нити већинска грађанска подршка социјалним покретима), неке социјалне структуре, и то не само оне на власти, такво деловање доживљавају као претњу свом начину живота. Међутим, управо тај „начин живота“ и производи социјалне центре, који

¹⁹ Видети Ballinger, Pamela, Capo Zmegac, Jasna, Dominguez, Virginia R. Hale, Charles et al. "Authentic Hybrids" in the Balkan Borderlands 1, Current Anthropology, Chicago: Feb 2004. Vol. 45, Iss. 1; pg. 31, 30 pgs.

²⁰ Наводници у оригиналу (Wilmer, 1993:33).

²¹ Неки социјални центри имају потписане уговоре са градским властима, али је то више изузетак него правило.

покушавају да реформулацијом социјалних модела и њиховим пласирањем путем алтернативних канала утичу на глобална политичка струјања.

Додатак: Пример једне акције или прича о Гамбијцима²²

У оквиру Социјалног центра „Рог“ делује тзв. Antifašistična skupina, која се, за разлику од других групација, интензивно бави класичним политичким темама: у току 2006. године – *избрисанима*, јединственом пореском стопом, центрима за странце, становништвом привремених радничких насеља, правима истополоно оријентисаних, азилним домовима и миграционом политиком Европске Уније, због чега је организовала више предавања, акција, демонстрација и конференција за штампу. У њеном оквиру се формирала тзв. Mreža за stalni obisk, која је приредила акцију коју ћемо овде презентовати. У Центру за странце у Постојни, некадашњем Центру за одстрањивање странаца,²³ налазила се група од шест младића из Гамбије, који су са својом јуниорском фудбалском репрезентацијом дошли на припреме у Словенију и одлучили да тамо остану и по истеку визе. Убрзо су били затворени у Центар за странце. Поступак утврђивања идентитета је дуго трајао (представили су се као држављани Обале Слоноваче или Либериије, да би, због нередовног стања у тим земљама, лакше добили азил), тако да је пробијен рок од шест месеци, колико је дозвољено задржавање лица у Центру. У Центар иначе имају приступа само две невладине организације (Gea 2000 и Slovenska filantropija) и језуити, као и рођаци и пријатељи затворених. Да би се дошло до затворених, мора се знати њихово име, које се каже полицајцу на портирници. Међутим, до имена затворених се тешко долази. Antifašistična skupina је ступила у контакт са једном особом из Центра, која је, за разлику од већине затворених, имала право изласка за викенд (са илегалним боравком у

²² Погледати http://www.dostje.org/Prekla/rubrique.php3?id_rubrique=20

²³ „Са осамостаљењем године 1991. је Словенија почела да самостално решава и проблеме миграција у свим њиховим појавним облицима, од избегличке проблематике до бављења странцима који су илегално долазили у Словенију, зато је у јесен те године 1991. на основу тада важећег Закона о странцима у оквиру Министарства унутрашњих послова Републике Словеније основан Прелазни дом Републике Словеније за странце са седиштем у Љубљани, који је био намењен настањењу и помоћи молиоцима за признање статуса избеглице (азила) странцима који су били у поступку за утврђивање идентитета, странцима који су чекали на присилно одстрањивање из државе, као и малолетним странцима које није било могуће одмах вратити у матичну државу. Августа 1999. су била прихваћена два закона, Закон о странцима и Закон о азилу, што је довело до укидања Прелазног дома Републике Словеније за странце. Његове функције су од 1. 1. 2000. преузели Центар за странце и Азилни дом. Центар за странце као организацијска јединица Полиције је намењен одстрањивању странаца из државе и то само оних који на нашем тлу бораве незаконито. Странце никада присилно не враћамо у државе у којима би били угрожени њихови животи или слобода из разлога расне, верске, етничке или друге припадности или политичког уверења, или, пак, у државе где би били испостављени мучењу или нечовечном или понижавајућем третирању, јер у тим случајевима Закон о странцима изричито брани њихово присилно одстрањивање из наше државе.“ Скинуто са званичне интернет стране Полиције Републике Словеније: www.policija.si/si/organiziranost/uup/centujce.html

Словенији, иначе држављанином Новог Зеланда). Та особа је испричала причу о Гамбијцима и обезбедила њихова имена. Тада је основана Мрежа за stalni obisk, која је најпре уредила редовне обиласке Центра за странце²⁴ (при чему су они затворени са којима је иницијално контактирано доносили спискове са новим именима) и дотурање помоћи у храни и средствима за хигијену затворенима, што је чешће било задржано на портирници и враћено Мрежи него што је стигло до оних којима је било намењено. Једино су редовно „шверцоване“ картице за телефонирање, што је омогућило координацију активности „споља и изнутра“. Затим је, након консултација са правницима,²⁵ нађено решење како да се људи без регулисаног боравишног статуса нађу ван Центра до доношења одлуке о коначном статусу: мора им се обезбедити гарант и смештај. На тај начин су два Гамбијца изашла из Центра. Међутим, тамо их је остало још, иако су молбе биле поднете: четворица фудбалера и тројица Гамбијаца другог занимања. Мрежа за stalni obisk је тада организовала фудбалску утакмицу (мали фудбал) између „Летећих Гамбијаца“ и чланова словеначке фудбалске репрезентације (5:2 за Гамбијце), која је била медијски пропраћена.²⁶ Осим њих, играла је и „репрезентација“ часописа *Mladina*, као и још три тима. *Избрисани* су обезбедили храну, а трошкови за плакате и дресове покривени су беневит забавима, као и од „добровољних прилога“ за пића која су дељена током утакмице. Сутрадан су се четворица гамбијских фудбалера вратила у Центар, док су преостала тројица нестала и кроз неколико дана се јавила из Италије (у Италији постоји већа гамбијска миграција). Акција је успела (медијски притисак) и четворица Гамбијаца су добили дозволу да напусте Центар. Мрежа им је нашла и посао у различитим словеначким фудбалским клубовима. Неки су и даље у њима, док су други због повреда или недовољног ангажовања на тренинзима и утакмицама потражили нови посао. Са смештаја код гараната прешли су у самостални смештај, који плаћају делимично сами, а делимично од добровољних прилога. Преноће и хране се у „Рогу“ по потреби. У „Рогу“ организују беневит вечере гамбијске кухиње и тако долазе до дела финансијских средстава. Осим тога, тамо славе Бајрам и повремено помажу у обављању физичких послова. Један

²⁴ Обиласци су били распоређени на дневној недељној бази: понедељком се одређивало ко ће када одлазити у Постојну, да би се осигурао редовни притисак на Центар за странце. Афрички центар се прикључио овој акцији, јер је у центру затворено доста Африканаца, и добио је „свој дан у недељи“ за обиласке. Иначе, Афрички центар је самостална организација која подржава рад социјалног центра „Рог“ када се овај директно бави проблемима расизма и других облика дискриминације образлаганих „природним разликама“. Такође, традиционалне Афричке вечери (беневит забаве Афричког центра) понекад се одржавају у „Рогу“, у знак подршке његовом деловању (Афрички центар, иначе, има за то резервисан простор у АКЦ Metelkova mesto).

²⁵ Неки активисти су правници по образовању.

²⁶ Изглед плаката се може наћи на http://www.dostje.org/Prekla/rubrique.php3?id_rubrique=20. Новац за плакате је сакупљен добровољним прилозима и беневит забавима. Лепљени су без званичне дозволе градских органа по целој Љубљани, током ноћи, три и четири дана пре утакмице.

Гамбијац је решио свој статус женидбом са некадашњом радницом Центра за странце. За остале још није донета званична одлука о статусу.

Из овог примера се може видети један од начина помагања угроженима: довести их у такво стање да постану независни у што краћем року и сами себи помогну (одлазак тројице Гамбијаца у Италију, самостално тражење посла, самоиницијативно организовање бенефита, тражење девојака за удају и тако даље).²⁷ Такође, види се и како се одвијају акције: представи се проблем, нађу се они који су вољни да сарађују у његовом решавању и да кроз различите притиске на структуре власти (у овом случају, кроз сталне посете – иначе за посетиоце затвореном – Центру за странце и кроз привлачење медија) покушавају да досегну свој циљ.

Литература и извори:

Ballinger, Pamela, Capo Zmegac, Jasna, Dominguez, Virginia R., Hale, Charles et al. (Feb 2004), *“Authentic Hybrids” in the Balkan Borderlands.1/Comments/Reply*, Current Anthropology Vol.45, Iss. 1, Chicago, pg. 31, 30 pgs.

Jencks, Carl. (1996). *What is post-modernism?* Fourth edition. New York: St. Martin's Press.

Keck, Margaret E., and Sikkink, Kathryn (1998), *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Cornell University Press.

Klein, Naomi. (2001), *No Logo (Required)*, London, UK: Harper & Collins.

Muehlebach, Andrea (Aug 2001). *“Making place” at the United Nations: Indigenous cultural politics at the U.N. working group on indigenous populations*. Cultural Anthropology Vol.16, Iss. 3, Washington pg. 415, 34 pgs;

Šterk, Karmen (1998), *O težavah z mano*, ŠOU, Ljubljana.

Tsutsui, Kiyoteru (Sep 2006), *Redressing Past Human Rights Violations: Global Dimensions of Contemporary Social Movements*, Social Forces Vol. 85, Iss. 1. Chapel Hill, pg. 331, 23 pgs;

Wilmer, Franke (1993), *The Indigenous Voice in World Politics*, Newbury Park, CA: Sage Publications.

http://aia.mohost.org_spaces.htm/

<http://chiapas.indymedia.org>

<http://enlacezapatista.ezln.org.mx/>

---

²⁷ Иначе, неколико активисткиња из „Рога“ је *de jure* удато за мигранте, што је овима омогућило трајно решавање боравишног статуса.

<http://www.emmaz.org.uk>

<http://www.estesur.com/ezln.jsp>

<http://www.ezln.org.mx>

<http://www.leoncavallo.org/>

http://www.tmcrew.org/csa/csa_en.htm

<http://www.tovarna.org>

<http://www.zapatistas.org/>

<http://zapatista.info/>

Марта Стоич

От фабриката за велосипеди до социалния център Фабрика “РОГ”, Любляна – експеримент за обществени отношения

В центъра на Любляна, Словения, се намира комплексът на някогашната фабрика за велосипеди РОГ, сполетяна в началото на 90-те години на XX век от съдбата на много други подобни обекти в редица страни в преход: от нея са изнесени машините и останалото оборудване, като комплексът е оставен на благоволенieto от една страна на бездомниците, наркоманите и крадците, които откъват медните части от инсталацията и продават медта на черния пазар, но и на незаинтересоваността на градските власти, от друга, които повече от десет години не успяват да се договорят за неговата съдба – изреждат се предложения да се изгради на това място комплекс за Факултет по изкуствата и архитектурата, да се направи гараж, търговски център, паркинг и т.н.

Ключови думи:

социален център,
продукция,
обществени
отношения

През март 2006 г. група активисти (всъщност около двадесет човека) самоинициативно прониква в напуснатата сграда и се заема с нейното оправяне. В следващата година и половина по-голямата част от комплекса е санирана и ремонтирана. Комплексът е разделен на многофункционални части, където се представят танцови, изобразителни и драматични “работилници”, филмови и театрални фестивали, изложби, беседи, срещи на отхвърлени, на активисти, на

Африкански център, благотворителни балове, вечери на различни национални кухни, концерти и т.н. След редица неуспешни събирания на градската управа, през юни 2007 е получено разрешение за подобен род използване на пространството и през следващата година.

Населението на този квартал често пише петиции, насочени против неформалната мрежа от временни ползватели на РОГ-комплекса, с мотивацията, че тук се събират наркомани, престъпници, негри, противодържавни елементи...

РОГ не е единствен случай – центрове от подобен тип съществуват отдавна из цяла Европа. В някои страни техният статут е регулиран със закон. С “превземането” на РОГ в Словения е инициран обществен дебат за появата на нови потребности в обществото и за социалните центрове като места за тяхното задоволяване.

Marta Stojić

From the Bycucle Factory to the Social Center Factory “ROG”, Ljubljana – the Experiment on Social Relations

In the center of Ljubljana (Slovenia) exists the block of buildings of the former factory Rog, which from the beginning of 1990s had the same destiny as the buildings throughout the country in transition: the machines and other equipment were carried out from this place. It was left to homeless people, drug addicts and thieves that took out the copper from the installations and were selling it on the black market, but also to the city authorities that could not make an agreement about its destiny for more than ten years. Suggestions were various – to build a block of buildings for the faculty of arts and architecture, to make a garage, market center, park place etc. In march 2006 a group of activists (twenty people) enter the abandoned buildings on their own initiative and started to put it in order. In the following year and a half, the biggest part of the block was rebuilt and cleaned. It was divided into multifunctional parts where numerous working shops were organized – for dancing, arts, drama, film, as well as theater festivals, exhibitions, lectures, the meetings of erased people, activists, African center, charitable parties, nights of different national kitchens, concerts etc.

Key words:

social center,
production, social
relations

After many unsuccessful meetings with the city authorities, in June 2007 the city authorities finally gave the consent for such usage of space for a following year.

People who live in the neighborhood often write petitions against the informal network of the temporary users of Rog, arguing that this is a place where drug addicts, criminals, Black people and anti-state elements are gathering.

Rog is not the unique case. These kind of centers exist all around Europe. In some countries their status is regulated by law. 'Occupation' of Rog in Slovenia provoked a public debate about new needs of society and about social centers as places where these might be fulfilled and satisfied.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.7(497.11)(082)

39(497.11)(082)

316.4(497.11)(082)

316.7(497.2)(082)

39(497.2)(082)

316.4(497.2)(082)

КУЛТУРНЕ паралеле : свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду = Културни паралели : всекидневната култура в постсоцијалистическия период / уредник Зорица Дивац. - Београд : Етнографски институт САНУ, 2008 (Београд : Академска издања). - 259 стр. : граф. прикази, табеле ; 24 см. - (Зборник / САНУ, Етнографски институт ; 25)

Радови на срп., буг. и енгл. језику. - Тираж 500. - Резимеи на буг., енгл. и срп. језику уз сваки рад. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-7587-047-0

1. Уп. ств. насл. 2. Дивац Зорица [уредник]

а) Културни идентитет - Србија - Зборници

б) Културни идентитет - Бугарска - Зборници

с) Свакодневни живот - Етнографска истраживања -

Србија - Зборници д) Свакодневни живот - Етнографска

истраживања - Бугарска - Зборници е) Друштвене

промене - Културни аспект - Србија - Зборници

ф) Друштвене промене - Културни аспект - Бугарска -

Зборници г) Култура - Транзиција - Србија - Зборници

х) Култура - Транзиција - Бугарска - Зборници

COBIS.SR-ID 150950412